

EL MAR DELS TRAÏDORS

JORDI TOMÀS

EL MAR DELS TRAÏDORS

XIV Premi «El Lector de L'Odissea»

Proa

L'obra *El mar dels traïdors* ha estat guardonada amb el XIV Premi «El Lector de L'Odissea». Un consell de cent lectors vinculats a la Llibreria L'Odissea, de Vilafranca del Penedès, va seleccionar dues obres finalistes entre totes les presentades al certamen. A partir d'aquesta tria, el jurat format per Pere Guixà, Anna Monreal, Oriol Pi de Cabanyes, Eva Piquer, Josep Lluch, Miquel Moreno Gayoso, Rosa Soler García atorga el premi a aquesta obra.

Consell Comarcal de l'Alt Penedès

Ajuntament de
Vilafranca del Penedès

Aquesta novel·la va rebre un ajut de l'Oficina de Suport a la Iniciativa Cultural per a la creació d'obres literàries en llengua catalana, l'any 2012.

Primera edició: març del 2013

© Jordi Tomàs, 2013

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions SLU, Proa

Peu de la Creu, 4

08001 Barcelona

www.proa.cat

ISBN: 978-84-7588-362-5

Dipòsit legal: B-5.593-2013

Composició: Víctor Igual, SL

Impressió: Reinbook

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

*Als «meus metges»:
el meu oncle, Antoni Tomàs,
l'amic del meu pare i pare del meu amic, Josep Canals,
la doctora Anna Cisteró,
el doctor i gran amic Èrik Canals,
i la doctora Josefa Pous.
I, és clar, a la meva mare.
I a la resta de metges que creuen en la seva professió
i lluiten dia a dia contra les circumstàncies més adverses.*

Ser lliure no és només desfer les pròpies cadenes,
sinó viure d'una manera que respecti i millori
la llibertat dels altres.

NELSON MANDELA

L'assassinat d'Allende va eclipsar ràpidament el record de la invasió russa de Bohèmia, la matança sagnant de Bangladesh va fer oblidar Allende, la guerra del desert del Sinaí va fer callar el plor de Bangladesh, la matança de Cambodja va fer oblidar el Sinaí, etcètera, etcètera, etcètera, fins a l'oblit complet de tot per tothom.

MILAN KUNDERA,
El llibre del riure i de l'oblit

PRIMERA PART

13 de setembre

Què m'impedeix caure en la barbàrie quan estic envoltat de bàrbars? Començo a escriure aquest dietari a bord del bergantí *Verge de Montserrat*, on visc immers en la vilesa més salvatge que mai no m'hauria pogut imaginar. Visc en pell pròpia una traïció abominable. Vet aquí per què escric el dietari. Per no morir. Perquè mentre escric sóc el jo que era abans d'embarcar. I, en canvi, quan surto a coberta, quan veig els meus companys de viatge, quan els narius se m'omplen de la fortor de la sang i la suor d'aquests desgraciats, sóc un altre. I aquest altre que hi ha dins meu em fa pànic. Si escric i em lleigeixo, em lligo al meu passat. Si no escric i no ordeno les meves turbulències, ell, aquell altre que habita al meu cap des de fa pocs dies, creix, es fa fort dintre meu i se'm menja.

Tot va començar fa poc més de cinc setmanes, el dia 6 d'agost. Vaig embarcar al port de Barcelona amb la convicció que la meva bona sort no havia fet sinó començar. Ho vaig fer orgullós, satisfet del meu destí, i sense escoltar les veus que em recomanaven que no

hi pugés. La meva mare, que va insistir i insistir perquè busqués feina a Catalunya, em va suplicar que no me n'anés. La darrera vegada que la vaig veure no parava de dir: «No vull perdre un fill de vint-i-quatre anys». Vaig pensar que era el típic patiment matern que veu en l'aventura del fill la desventura de la família, i que és incapaç d'entendre els fogots visceralment de la joventut i les ànsies de conquerir horitzons ignots. Però m'equivocava.

I també em va avisar aquell macip del port, que, dissimuladament, mentre carregava els sacs d'arròs i de cigrons, va murmurar, en passar vora meu: «No s'hi embarqui, senyor metge. Aquest és el vaixell de la mort». Però jo, ni cas. Vaig fer el sord, convençut que cal respectar un treballador portuari, però que un metge té deu mil vegades més coneixements que un macip i, per tant, té més bon criteri en els assumptes de vida o mort. També m'equivocava.

Vet aquí. Vaig embarcar engegat per la meva grandesa professional i he caigut en mans de la baixesa moral més despietada. I ara, al bell mig de l'Atlàntic, estaré cinc o sis setmanes sense poder sortir d'aquest bergantí, envoltat d'aigua i de depravats, sense més companyia que aquest dietari. I també amb el lleu consol d'escriure cartes que qui sap quan arribaran a destí.

Que lluny que queden aquells moments de tanta il·lusió, a Barcelona, quan vaig saber que havia d'embarcar cap a un món ple de promeses. Que enreure aquells temps optimistes en què alegrement escrivia a la mare, al cosí i a l'estimat professor les aventures i

les desventures del viatge. Que remot aquell dia que em vaig llicenciar en Medicina i vaig creure que el món era meu i la meva vida em pertanyia.

Barcelona,
28 de juny de 1864

Estimada mare,

Divendres passat vaig saber que he aprovat el darrer curs de Medicina a la Universitat i que, per tant, com aquell qui diu, ja teniu un fill que pot exercir de metge. Després d'anys d'estudi i esforç, després de tant de patiment a la capital catalana, en aquests temps tan convulsos, i després de tants i tants sacrificis de la família, el meu somni s'ha acomplert.

Em considero un privilegiat, algú tocat per la mà de Déu, per haver nascut en aquest llinatge osonenc que s'ha preocupat per l'ensenyança, per l'educació dels seus fills, i ha bolcat tots els seus estalvis en el saber, en lloc de fer-ho en les possessions materials. Sé, benvolguda mare, que vau fer molts esforços perquè jo, un noi de poble, pogués baixar a la Ciutat Comtal i pogués esdevenir el que ara començo a ser. També he de regraciar el meu oncle Ramon, que és a les Amèriques, i que sempre ha procurat el millor per a mi, finançant bona part dels meus estudis.

Mare, estimada mare, no sabeu que feliç que sóc. Seré metge! Sóc metge! Podré ajudar la gent, podré curar persones, podré evitar morts innecessàries, podré alleugerir el patiment d'infants, homes i vells. Si

alguna professió en aquest món d'avui val la pena de fer és precisament aquesta: metge. També hauria pogut decantar-me per ser mestre al poble, o fins i tot per ser capellà, dues aquestes altres professions que ennobleixen la raça humana tant com la que jo he triat. Però crec, mare, que la de metge reuneix part de les virtuts de les altres dues, perquè la medicina és també una forma d'educació del cos i de guariment de l'ànima, és una d'aquelles ciències que ennobleixen l'esperit de l'home.

No em podia estar d'escriure-us aquestes quatre ratlles per tal que fóssiu la primera de saber aquesta bona nova. Més encara avui, revetlla de Sant Pere, en què la memòria del meu enyorat pare es fa més present que mai. Segur que a ell també li hauria agradat saber que el seu fill primogènit es llicenciava amb molt bona nota i amb un expedient immaculat, a la Facultat de Medicina. Que Déu el tingui en la Glòria.

Hi ha, a més a més, una altra bona notícia. Ahir diumenge el doctor Roura, el meu benemèrit professor, em va convidar a passar el dia a la seva casa de Sant Vicenç de Sarrià, aquest poblet a la falda de Collserola, tan lluny i tan a prop de Barcelona. Vaig anar-hi amb el tren de Sarrià, que fa pocs mesos que van inaugurar, en un trajecte ben pintoresc. Ja sabeu que el doctor Roura sempre m'ha donat suport i és, a més d'una molt bona persona, el millor mestre que he tingut, juntament amb en Giné i Partagàs i amb en Josep de Letamendi. El cas és que a l'hora de dinar va arribar un amic de la família Roura, el senyor Carles Montsiu,

que es veu que ha fet fortuna a les Amèriques i que va conèixer l'oncle Ramon en un viatge a Veneçuela, fa anys, i amb qui, des d'aleshores, fa negocis d'alta volada. Quan aquest bon home, elegant i educat, va saber que jo era nebot seu i que acabava d'obtenir la llicenciatura de Medicina, em va fer una proposta irrefutable. «I vós, ja que sou metge i parent d'en Ramon Riubò, no voldríeu pas embarcar-vos com a doctor en el meu bergantí?», em va preguntar. Ja ho veieu, mare, només d'acabar els estudis ja m'han ofert feina. El senyor Montsiu em proposa de ser el metge del seu vaixell, que es dedica al comerç entre Espanya, Àfrica i Amèrica! Es veu que el doctor que hi treballava va decidir instal·lar-se a Cuba, on viuen molts catalans, i on hi ha molta feina, i el senyor Montsiu fa setmanes que li busca un substitut. El doctor Roura va cantar excel·lències de la meva persona i el senyor Montsiu no va dubtar gens, sembla, a oferir-me la plaça. Suposo que el fet que jo sigui nebot del tiet Ramon també hi deu haver tingut alguna cosa a veure. La meva feina, va dir, no serà, si accepto, la mateixa que seria treballar en un hospital, però en canvi em donarà experiència, em permetrà estalviar i, a més a més, em farà veure món. Jo, que, a part de la plana de Vic i del cap i casal, només he trepitjat, gràcies al ferrocarril, la ciutat de Mataró i el Maresme, amb aquelles cases tan boniques ran de costa, així com la lluminosa vila de Vilanova, on viu el cosí, tinc ara l'oportunitat de sortir no només de Catalunya, sinó d'Espanya, i veure les colònies americanes, de qui tothom torna tan enamorat.

Vaig demanar al senyor Montsiu que em deixés uns dies per pensar-m'ho, però el meu entranyable professor, el doctor Roura, em va aconsellar de no demorar gaire la contesta, ja que una oportunitat com aquesta no arriba sovint i més si, com a mi, m'abelleixen les aventures, els reptes difícils i els nous horitzons. A més, em va assegurar que després d'estar un parell d'anys treballant com a metge de vaixell tindria una gran experiència i no li seria difícil col·locar-me en alguna de les clíniques que comencen a obrir-se a Barcelona i més tard, qui ho sap, potser fins i tot a l'hospital. Per tant, he decidit que demà mateix a primera hora aniré al despatx del senyor Montsiu, al carrer de la Portaferrixa, acceptaré el seu oferiment i firmaré el contracte.

Ben aviat podré venir cap a casa per celebrar aquest esdeveniment i, de passada, per acomiadar-me de vós i de tota la família, si es confirma que pròximament embarco cap a les Amèriques.

Us envio una forta abraçada i us prego que remetteu a l'àvia, a les meves germanes Maria i Rosa i al meu germà Jaume, un missatge d'estima sincera i profunda.

El vostre fill que tant us estima,

Antoni

Barcelona,
5 d'agost de 1864

Estimada mare,

Demà embarco amb el bergantí *Verge de Montserrat* cap a l'Àfrica, a les ordres del capità Tubau, un mata-

roní expert en les travessies de l'Atlàntic. Ho faig amb el cor dividit, com sempre que hom s'embarca en un viatge d'aquestes dimensions. Heu d'entendre, bona mare, que és una oportunitat única, i que la joventut és el moment d'emprendre grans aventures i buscar nous horitzons. N'hem parlat aquests dies, a casa, i sé que compreneu el meu punt de vista, mal que us costi. No heu de patir per mi, perquè ja tinc edat de ser un home fort i dret, i sobretot, perquè el bon Déu m'acompanya. Ja sabeu que sempre el tinc present en les meves pregàries. La força que em dona creure en Ell podrà vèncer qualsevol dificultat que em sobreprengui en terres tropicals. Cal no oblidar que un metge, si sap tenir cura d'ell mateix, sempre té avantatge sobre les dificultats d'aquest món respecte de la resta de mortals. A més, com sabeu, ja fa anys que dins meu cova el desig de fer grans coses en aquesta vida. Crec que he nascut per viure a fons i esculpir el meu nom en algun racó elevat de la nostra terra. Només Déu sap si el temps em donarà la raó.

Malgrat la tristor que provoca la meva marxa en el vostre cor, parteixo també joiós, perquè davant meu s'obren les portes a un viatge extraordinari, digne dels millors adjectius. Heu de saber que sóc l'enveja de tots els meus companys de promoció. Acabat de llicenciar i de cap a les Amèriques, a veure món. És un privilegi digne dels millors.

I, finalment, no hem d'oblidar un fet cabdal en aquesta empresa a la qual acabo d'unir-me. El sou que em donaran per aquests temps venidors plens de feina

em permetran rescabalar-vos de tots els esforços fets durant anys i, sobretot, serviran per tirar endavant tota la família. També espero poder tornar a l'oncle Ramon els diners que ha estat invertint en la meva formació. No oblidaré mai que sense els seus enviaments periòdics jo no hauria arribat on sóc. Si sóc metge és gràcies a ell. I a Déu.

El senyor Montsiu ha estat molt i molt amable amb mi. M'ha tractat com a un fill. I m'ha assegurat que el viatge és només per als valents i que jo faig tota la fila de ser algú molt coratjós. M'ha dit que ell ha d'anar per negocis a Puerto Rico i a Cuba i que és probable que ens trobem allà, un cop nosaltres ja hàgim passat per Àfrica a recollir les mercaderies. I que té absoluta confiança en mi, atès que sóc un Riubò, per mantenir en bon estat la tripulació i els passatgers del seu vaixell.

Ahir també vaig veure el doctor Roura. Em va regalar un maletí de metge. L'hauríeu de veure. Folrat amb pell bona, i amb totes les eines que necessito per al meu ofici. Quina sort tenir la protecció d'aquesta eminència, un senyor de cap a peus.

També vaig conèixer personalment el capità, en Tubau, que em va regalar un immens manual de medicina que pertanyia al metge Pou, el meu predecessor, i que és el millor que hi ha per als metges que treballen a alta mar.

Ara us deixo, que encara he d'acabar d'empaquetar les coses i encabir totes les pertinences que faré servir en una caixa de fusta. Espero que quan torni, d'aquí a uns mesos o, qui sap, potser uns anys, tots

tingueu salut. Cuideu de l'àvia i de les meves germanes i germà. I cuideu-vos vós també. Jo pregaré per tots vosaltres cada dia.

Intentaré escriure sovint, malgrat que les cartes que escrigui a alta mar no les podré enviar fins que toquem terra ferma i trepitgem algun port. I, tot i això, estic segur que trigarán molt a arribar a la nostra terra catalana.

El vostre fill que tant us estima,

Antoni

Cadis,

10 d'agost de 1864

Estimat Enric, cosí enyorat,

Fa dies i dies que et vull escriure, però darrerament he anat molt atrafegat i no puc complir els meus deures. M'hauria agradat celebrar amb tu que tots dos ens hem llicenciat i que després d'anys d'estudiar junts vet aquí que serem companys de professió, d'aquesta professió que tant estimem. Ho hem aconseguit, Enric, som metges!

Ja et deu haver arribat la notícia que em van oferir d'exercir en un bergantí. No podia dir que no, com pots comprendre. A casa les passem magres, com bé saps, i això farà remuntar la família, que, des que es va morir el pare fa tres anys, no acaba d'aixecar el cap. No sé si embarcaràs en un dels vaixells del teu pare, el meu estimat oncle Ramon, i les nostres vides paral·leles continuaran fent el camí plegades. És clar que si

m'han donat aquesta feina és pels vincles de sang que tinc amb la teva família. M'hauria agradat venir-te a veure, a Vilanova, i explicar-t'ho tot abans de fer-me a la mar, però vaig anar a passar uns dies amb la mare i la família al poble, ja que estaré temps sense veure'ls. Després, un cop a Ciutat, ja saps tu com és la vida barcelonina, el temps se't menja el dia sense adonar-te'n i et trobes que no has fet la meitat de coses que tenies previstes. Pensa que estaré mig any fora, si no més, i havia d'arranjar molts preparatius.

Viatjo en un bergantí propietat d'un gran home de negocis anomenat Carles Montsiu, que et deu sonar perquè, després de viure a les Amèriques treballant molt, ara es dedica al comerç transatlàntic, aquest gran comerç gràcies al qual alguns catalans com el teu bon pare fan fortuna. El seu vaixell no és gran, però és majestuós, elegant. Fa goig de veure. Té dues veles enormes, que pugen cap al cel, i, a banda i banda, una tirallonga de canons, per protegir-se dels perdularis que naveguen per tots els mars. Perquè te'n facis una idea et diré que com a mascaró té una enorme figura de fusta que representa la seva filla, la Núria Montsiu. Si jutgem per la talla, aquesta dona ha de ser bonica de veritat.

El senyor Carles Montsiu, que vaig conèixer a Barcelona en persona, és un home de bé, molt afable. A més, segons em va explicar el nostre estimat professor doctor Roura, que és molt amic seu, en Montsiu és molt devot i molt bona persona, i fa moltes obres de beneficència, fundant hospitals, asils i escoles tant a Barcelona com a la seva terra, l'Empordà. Ja sé que

sempre dius que darrere de les obres lluminoses sempre hi ha ombres ignominioses, però et puc garantir que aquest senyor té un bon cor, com el té el nostre bon professor. Es veu que en Montsiu va conèixer el teu pare a Caracas i hi ha fet negocis en moltes ocasions. I, com t'he dit, segur que això, sumat als meus mèrits, va fer que el senyor Montsiu m'oferís el lloc. Mai no estaré prou agraït a la teva família.

La meva nova vida està resultant molt interessant. És tot un món, això de navegar. La tripulació és diversa. Alguns són més tossuts que d'altres, però hi regna un bon ambient. Sobretot a l'hora de menjar, que es fa molta gresca. El capità, un mariner bregat en els cinc oceans, és un home autoritari, com li pertoca. Per governar un vaixell amb més de trenta tripulants cal saber-se imposar. Però té un bon cor. Tan aviat el veus clavant crits a mariners i mossos, perquè arriïn les veles o netegin la coberta, com estudiant les estrelles amb la mirada diàfana i emocionada d'un infantó. Quan el miro li veig un caràcter aspre que protegeix una ànima somiadora. El pilot, en Joan Martí, és més prudent i reservat. I és molt ben educat. Sembla que ve de família poc adinerada, però amant del saber. Es va formar a l'Escola de Nàutica de Barcelona, i té un aire una mica científic. Sempre el veig amb plànols, amb les taules de navegar, el quadrant solar, el cronòmetre anglès, el regle de càlcul i totes aquestes eines que fan servir en un vaixell i que espero que aniré coneixent a mesura que avanci el viatge. Et saluda correctament i sempre et regala un somriure de camara-

deria. La veritat és que crec que ens farem amics, amb el pilot, sobretot per la nostra sensibilitat científica i el nostre origen humil. El més fosc, t'ho dic amb confiança, és el contramestre, en Constantí. Un personatge malcarat, que coixeja una mica per una ferida de bala que va rebre a Tetuan i que després de la guerra del Marroc va decidir formar-se en el seu actual ofici, per a desgràcia de la professió. Al port de Barcelona no va parar d'esbrincar els macips i els mariners que carregaven les caixes a la bodega. Mai no he vist ningú tan manaire i malagradós. Per sort, malgrat que molts tenen el típic caràcter rude dels homes que han patit el mar, en general tinc bons companys de viatge. Dos personatges curiosos són l'Adrià, el cuiner, i en Xisco, el timoner primer. L'Adrià és un antic coraller rossellonès que va emigrar primer a Figueres i després a la Ciutat Comtal. Si li sobra temps ve a menjar amb nosaltres, amb els oficials, i ens explica anècdotes de la seva terra enyorada amb un deix afrancesat ben divertit. El timoner és un home d'Hostalric que havia fet de taper i de boter fins que als vint anys, després de la segona carlinada, la dels Matiners, va anar-se'n a la costa del Maresme i va començar a navegar. Si pot deixar el seu ajudant vigilant quan la mar està tranquil·la, s'uneix al grup per fer les postres, i menja galetes o una cullerada de mel amb nosaltres, tot ben amanit amb un tragueta de rom o d'aiguardent, per descomptat. L'alcohol circula en tots els àpats, tant entre els oficials com entre els mariners i els mossos. I la resta els vaig coneixent a poc a poc. Els veig menys perquè

aquests primers dies hi ha hagut moltíssima feina. Quan els toca guàrdia no paren. La feina de mariner és duríssima. I en els àpats tampoc no els veig. Dinen i sopen la seva escudella o el seu bacallà a coberta i no intimo tant amb ells. La veritat és que m'agrada molt estar entre aquesta gent tan diferent de mi. Ja t'ho dic, excepte el contramestre, tots em semblen bellíssimes persones. I el contramestre, en el fons, potser només té, perquè m'entenguis, un defecte de forma, o potser és l'exigència del càrrec que ocupa: com el capità, ha de ser implacable amb la tripulació.

De moment, pel que fa a mi, no he hagut d'intervenir, ni tan sols per mareigs. La gent de mar està acostumada a tant de balandreig. De fet, el més afectat pel moviment de les ones he estat jo. Tot i aquest bressar de mar, des que vaig deixar Barcelona no he parat de llegir-me els dos llibres de medicina que em vaig endur, així com l'obra d'un metge francès, el famós François de Tatarie, sobre les malalties del tròpic. També m'he dedicat molt de temps a llegir el manual que em va regalar el capità, que pertanyia al meu predecessor, el doctor Pou. És una obra fantàstica, no només pel contingut, sinó perquè en Pou hi anava enganxant notes amb els seus comentaris mèdics sobre els casos que es trobava a alta mar, amb receptes que ell mateix creava, i amb comentaris i preguntes científiques d'alt nivell. Una autèntica joia de la medicina moderna. Si arribem a Cuba, que sembla que és la nostra destinació final, m'agradarà cercar aquest metge tan inspirat i aprendre'n tots els secrets de la nostra professió.

També aprofito el temps que tinc per familiaritzar-me amb les eines de diagnosi mèdica que em va regalar el professor Roura. Algunes són el darrer crit en medicina. Quan les vaig veure el primer dia no vaig tenir gaire clar per a què servien, però ara, després d'aquests dies de lectures, ja m'he anat fent meu tot el material. Te n'adones, de la sort que m'acompanya? Totes em ponen.

Ara sóc a Cadis, una ciutat preciosa, amb una llum neta que tot ho dignifica, plena d'història i de moviment. Hi hem estat dos dies, perquè es veu que s'havia de fer un carregament. Vet aquí la primera sorpresa que m'he endut en aquest viatge. Em pensava que cap a l'Àfrica hi duríem només peces tèxtils, quincalleria i licors, que és el que vam embarcar a Barcelona. Però es veu que, a part d'això, el que més omple les bodegues del vaixell són armes. En portem un bon carregament. I de municions de tot tipus, també. Diu en Xisco, el timoner, que si això m'ha sorprès, que m'espera a arribar a Àfrica. Que allò sí que em deixarà sense alè. Però no m'ha volgut explicar res més. No tinc clar si el noi es vol fer l'interessant o si hi ha un misteri que se m'escapa. Com que sóc curiós de mena, he intentat preguntar-ho al capità Tubau i al contramestre, però tot són evasives, i quan intento parlar amb algú de la tripulació sempre desvien el tema i, cosa molt més preocupant, la mirada. Els mossos sobretot tenen mirades esmunyedisses. No sé si és perquè són bastant més joves que jo –alguns no deuen tenir ni setze anys– o si els governa l'enveja. La veritat és que ja tinc ganes

d'arribar a la nostra destinació africana per veure totes les riqueses que hem de portar cap a Amèrica. Ivo-ri, pedres precioses, or i coses així. Al port de Cadis també he sentit que els macips gaditans parlaven de la «madera de ébano». O sigui que suposo que també carregarem eben, aquesta fusta tropical tan valorada per la gent adinerada.

Bé, de moment això és tot. Ja t'aniré escrivint de tant en tant per tenir-te al corrent de la meva sort. Prometo fer-te una visita quan torni de les Amèriques, si és que no ens trobem per aquelles terres caribenyes. Espero que la vida et sigui propícia i que tu que també has fet una carrera brillant trobis aviat feina com a metge allà on sigui, en un vaixell del teu pare—malgrat que sempre has renegat de la professió paterna— o en un bon hospital. I si al final et decideixes per ampliar els estudis i endinsar-te en la ciència de la frenopatia que tant t'abellia, recorda que el doctor Roura és molt amic d'en Pujadas, que va fundar el manicomi de Sant Boi fa pocs anys.

Per cert, si veus el nostre amic i company de promoció Bartomeu Robert, explica-li la meva peripècia i transmet-li els millors desigs de part meva en la carrera de doctorat que està apunt de començar. Sé que arribarà lluny!

Res més, cosí i amic. Encara que ja sé que tu no hi creus gaire, que Déu ens acompanyi!

Una abraçada immensa,

Toni

Recordo quan estudiava i fèiem pràctiques a l'hospital. Hi anava amb l'Enric i amb els companys de classe més aplicats. Arribàvem a la consulta i ens posàvem una bata blanca. Després, obria l'aixeta i rajava aigua fresca, i em rentava mans i avantbraços a consciència, amb molt de sabó. Els dits, les ungles, els canells. I aleshores anàvem fins als llits on jeien els malalts i les meves mans fredes començaven a explorar el cos dels pacients, que, en tocar-los, s'estremien. Però no deien res. Perquè un metge és una persona respectable. I perquè pot canviar el curs de les seves vides. Així com el capellà és la veu de Déu sobre la terra, el metge n'és la seva mà. La primera vegada vaig sortir de l'hospital emocionat. Ho recordo com si fos ara. De camí cap a casa, parlàvem animosament amb l'Enric, delerosos de tornar-hi, i frisàvem perquè teníem el nostre destí a tocar, un futur fulgurant davant dels ulls. Encara van haver de passar dos anys, i moltes pràctiques a l'Hospital de la Santa Creu, abans de llicenciar-nos. Durant aquest llarg camí de formació, el record d'aquells primers contactes amb el món hospitalari m'ha visitat sovint. I quan vaig embarcar a principis d'agost també. Creia, illús de mi, que la meua feina seria la mateixa que quan anava a fer pràctiques amb els malalts de Barcelona. Però no. Abans d'ahir, 12 de setembre, vam atracar a les costes de Sierra Leone i vaig estampar-me contra un destí cruel. Encara ara no em puc creure el que està passant! Tinc el cos ple d'es-

garrifances que em recorren l'esquena amb una fredor funesta. Quan estic sol, tot jo tremolo de basarda i de ràbia. Sí, estic furiós, com es veu en les cartes que escric, però sobretot tinc un pànic immens. I aquest pànic fa que m'adoni de la meva soledat. És colpidor veure que vius sol envoltat de desconeguts. Tinc por de sortir a coberta i cada cop que ho he de fer prego a Déu que em protegeixi i que em perdoni. Escric, escric i escric per fer tornar la meva joventut prometedora. Per reviure els bons moments del meu passat recent, l'aire fresc de Cadis, la llum perfecta de l'illa de Gorée, els carrers de Dakar, plens de tamarius, el murmuri de les selves de Bijagós. I sobretot, per afer-rar-me als instants viscuts al vaixell durant les prime-res setmanes, quan m'estrenava com a metge i feia el primer pas cap a un futur carregat de bons auguris. Però no. He viscut enganyat durant tot el viatge i ara m'he adonat que la promesa que m'esperava en aquest vaixell era diabòlica.

En algun punt de l'Atlàntic,
no gaire lluny de la costa africana,
19 d'agost de 1864

Estimada mare,

Ahir em vaig estrenar com a metge. Si exceptuem aquells malalts que, en els darrers dos anys de carrera, havia visitat en companyia dels meus mestres, aquest és el primer pacient de la meua vida. Un dels mariners es va ferir mentre feinejava a coberta. Va relliscar in-

tentant fixar el contrafloc, una de les veles que hi ha a proa, a la part del davant del vaixell. Una ferida important, sota el braç esquerre, que va necessitar una bona sutura, tant interna com externa. Em vaig recordar dels consells que ens havia donat un cirurgià del Sagrat Cor i me'n vaig sortir molt bé. Estic content, mare, de veure que he pogut resoldre tot sol dins d'un bergantí com aquest la meva primera intervenció com a metge. Avui al matí també he hagut de dedicar un temps a l'Adrià, el cuiner, que, si jutgem per la simptomatologia, sembla que només té un refredat. Un bon refredat.

A part d'això, tot va bé. Vam deixar Cadis fa uns dies, i no veurem port fins demà o demà passat, quan arribarem, si a Déu plau, a Gorée, una illa davant de la costa africana.

És un nou món, això, mare. El món real, lluny de l'entorn competitiu però planer de la universitat. Al vaixell els mariners es relleven per les guàrdies, i feinegen tot el dia a coberta. Des que es passa llista, cada matí, fins que cau la nit, això és un no parar. Colrats pel sol, musculosos, sense afaitar i ullerosos, aquests homes treballen de valent. Guanyar un jornal d'aquesta manera és digne dels meus millors elogis i de tota la meva admiració.

Jo, en canvi, visc bé, en un estat de felicitat merescuda després de tants anys d'estudi i esforç. El menjar és bo, tinc temps per xerrar i jugar a cartes amb el cuiner i el pilot, i sobretot aprenc moltes coses: una mica d'astrologia; coses de geografia; paraules en llengües diverses, perquè molts mariners han treballat en embarcacions de França, Anglaterra i Portugal, i, per descomptat, amplio

els meus coneixements de navegació. I fins i tot aprenc zoologia. Ahir vam passar a prop del Banc d'Arguin, un indret ple de dofins, que ens van seguir una bona estona, tot fent saltirons a banda i banda del vaixell. No havia vist mai res semblant. Només per això, per aquesta imatge tan genuïna, ja paga la pena haver embarcat.

Aquest matí ens hem apropat a la costa i ens ha semblat veure la gent d'aquestes terres, negres que, segons els mariners que han fet aquest recorregut altres vegades, viuen en un estat de salvatgia considerable. Repenjat al cordó de la borda, em mirava les platges i els pescadors que hi feinejaven amb la mateixa il·lusió que ho feia el grumet, un noi de Palafrugell, el més petit de tots els tripulants del *Verge de Montserrat*. Crec que li diuen Pitu.

Continuo, doncs, content d'haver pres aquesta decisió, una decisió que ja em sembla fins i tot remota. A vegades em fa l'efecte que fa mesos que som a alta mar, gronxats per aquest bransoleig inacabable, i en canvi vam salpar de Barcelona encara no fa dues setmanes. Tot es viu de manera molt intensa quan no se sap a quin port atracaràs ni què et reserva el destí. Potser és que navegar per alta mar, solcant enmig d'aquest oceà que brilla i fa petar les ones espurnejants al casc del vaixell, permet mirar la vida de fit a fit. I quan miro el futur de la meva vida, hi veig grans coses.

Prometo anar-vos escrivint, tot i que, potser, quan rebreu les cartes jo ja seré a Amèrica.

Una abraçada del vostre fill,

Antoni

Gorée,
21 d'agost de 1864

Benvolgut doctor Roura,

Ja fa temps que us volia escriure. Primer de tot, per agrair-vos tot el que m'heu ensenyat sobre la professió mèdica, tots aquests anys de mestratge i d'acompanyament. Fa un temps em va dir que havíeu vist en mi un jove prometedor. Espero no decebre les vostres expectatives. Després, us escric per donar-vos les gràcies per inculcar-me, en aquest mestratge, els valors ètics i morals de la nostra ciència, la deontologia que va aprendre de Bentham en la vostra estada a Londres en la vostra joventut. I per transmetre'm la vostra impactant experiència com a metge en moments cabdals de la història de la nostra ciutat, com el bombardeig del 1842, o les diverses epidèmies de còlera de fa una dècada. He après de vós tant el vessant tècnic de la medicina com la dimensió humana, i crec realment que aquí hi ha l'essència de la nostra disciplina. Ciència i humanitat. Per això vaig prometre –i ho compliré– ser fidel a aquests valors durant tota la meva carrera. Finalment, també us he de regraciar que parléssiu bé de mi al senyor Montsiu, aquest home que tant ha fet per l'Empordà i per Catalunya, i gràcies al qual he pogut començar a exercir. La millor manera de ser lleial a aquest home que ha confiat en mi és protegir els seus homes durant tot el viatge.

La meva nova vida està resultant molt emocionant i, en general, no em puc queixar de les condicions en què visc, ja que tinc un plat a taula, un llit net i un sa-

lari prou bo. A bord hi ha força medicaments: potets amb aigua de melissa, àrnica, oli de ricí, herba sabonera i altres plantes medicinals. Un cop revisada la medicació el dia abans de marxar, vaig decidir portar uns quants productes més que em poden anar bé, com arrel de mandràgora, resina de camforer, fulles de morella i quebratxo blanc. Als matins sempre demano als mariners que estan de guàrdia que tirin vinagre a coberta, i miro atentament tots els racons on hi ha roba per veure si hi ha puces o polls. De moment, com que fa pocs dies que hem sortit de Cadis, tot està en ordre. Vaig familiaritzant-me amb la vida de mar i podria dir que el bergantí a poc a poc va esdevenint la meva segona casa i els seus habitants, la meva segona família. Només trobo a faltar un capellà. Tenia entès que als vaixells que creuaven l'Atlàntic sempre n'hi havia un, però aquí es veu que és el capità qui fa una mica les oracions en dies importants. Cada diumenge ens reunim a coberta i fa una petita missa, si fa bon temps. A part d'això, tot va sobre rodes. També vaig llegint els llibres que tinc, i puc dir que cada dia aprenc una mica més sobre la nostra professió.

Ara mateix estem a punt d'arribar a Gorée, una illa colònia dels francesos on atacarem a migdia. Finalment, podré trepitjar terra. Ja en tinc ganes, després de tants dies a alta mar. I a més, podré conèixer de primera mà aquestes contrades africanes. També ho aprofitaré per enviar aquesta carta i tota la correspondència acumulada durant més de dues setmanes.

Res més, admirat professor, ja us aniré informant

de tots els esdeveniments importants de la meua nova vida i, sobretot, us aniré explicant tots els meus aprenentatges mèdics en aquestes latituds tan allunyades.

Rebeu una ben cordial salutació del vostre dilecte alumne,

Antoni Riubò

Dakar,

23 d'agost de 1864

Hola de nou, cosí meu,

T'escric des de Dakar, on vam arribar ahir al vespre, després de passar una nit a Gorée. El clima ha canviat, fa una calor asfixiant i vivim submergits en una suor enganxifosa que no ens deixa ni de dia ni de nit. Però la veritat és que els primers dies en terres africanes estan sent molt interessants. He conegut un metge de Bordeus que fa anys que treballa aquí al Senegal i que m'ha explicat de viva veu els reptes que té la nostra professió en aquestes contrades. L'home realment ha estat ben amable i amb una sola reunió m'ha il·lustrat sobre com diagnosticar malalties com la malària. M'ha ensenyat el seu despatx en un carrer de Dakar, que és una ciutat que els francesos van fundar fa cinc o sis anys i que cada dia més atreu blancs i mestissos de l'illa de Gorée i de Saint-Louis, així com gent de la metròpoli, de París, de Nantes, de Normandia. De totes maneres, el que més impacta és trobar-te tanta varietat de gent. Sobretot negres, és clar. Riuràs, però fa efecte ser blanc entre tants negres. També hi ha algun libanès, ja

que el Liban va ser envaït fa pocs anys pels francesos, i algun jueu portuguès. Dakar, aquesta població plena de tamarius olorosos, és realment un altre món.

Però t'escric per explicar-te una altra cosa, una d'aquestes fetes que a tu tant t'agradarà llegir. Ahir el capità Tubau, el contramestre Constantí i jo mateix vam passar el dia a Gorée. Jo em pensava que hi paràvem per avituallar-nos d'aigua dolça i alguns aliments –que jo, com a metge del vaixell, he de revisar, amb el contramestre, abans no pugim a bord–, però crec que també hi vam atracar perquè el capità volia saludar una bella mestissa dedicada al comerç i descendent d'una família reial africana, una *signare*, n'hi diuen. Diria que és una amistançada del capità. Ho dic perquè en Constantí i jo vam tornar al vaixell a mitja tarda i el capità no va arribar fins l'endemà al matí, ahir. Suposo que devien fer alguna cosa més que un passeig vespertí. I la veritat, entre nosaltres, cosí, no m'estranya, aquella dona podia despertar passions a tots els homes de la terra. El que em va sorprendre no és que un blanc dormi amb una negra, o mulata si vols, sinó que fos precisament el capità, a qui a Barcelona vaig sentir renegar obertament de la raça negra, el que ho fes. Ja tens raó, ja, que els que més parlen són els que més amaguen. Però bé, tampoc no em preocupa massa, tots som fills de les nostres contradiccions. I més encara quan parlem d'afers amorosos.

Aquesta *signare* tan elegant i tan formosa ens va passejar per l'illa i ens va ensenyar el fort d'Estrées, que es va començar a construir fa pocs anys. Es veu que

durant els darrers temps l'illa ha estat en mans dels anglesos, però l'any passat va tornar a mans gales. Ja saps que els europeus es disputen el control del món des de fa segles. També ens va mostrar algunes cases de l'illa, immenses i acolorides mansions de comerciants, i ens va presentar els seus habitants, alguns dels quals són antics traficants d'esclaus. Afortunadament, aquesta pràctica tan baixa ja ha estat prohibida per la llei i ja no es comercia amb aquests pobres negres. Vaja, que el meu primer contacte amb l'Àfrica no podia ser millor.

He preguntat al capità, que potser pel fet d'haver de deixar tan aviat la seva amistançada avui no està de gaire bon humor, si em podia dir la nostra destinació final a les Amèriques, perquè així la meva família em pogués enviar cartes i jo trobar-les en arribar-hi. M'ha confirmat que la destinació final és Cuba, però que hem de passar per diferents indrets del Carib, especialment Puerto Rico, i que és aquí on em recomana que hi adreceu les lletres, a la Casa Montsiu e hijos, a la capital, San Juan.

De moment, això és tot, Enric.

Una abraçada ben forta del teu cosí,

Toni

Orango,
31 d'agost de 1864

Estimat cosí,

Fa poc més d'una setmana t'escrivia des de Dakar. Qui sap si potser ja has rebut la carta. No ho crec, però em

consola pensar-ho. Des que vam sortir de la costa senegalesa n'hem passat de tots colors. Resulta que per aquestes latituds estem en època de pluges, i els xàfec tropicals ens han perseguit dia rere dia. El pitjor va tenir lloc abans-d'ahir. Tan forta va ser la tempesta i tan violents els vents que al final vam parar a la primera illa que vam trobar, que segons la cartografia del capità és Orango, a l'arxipèlag de Bijagós, on hem passat dues nits atracats en una petita badia. De resultes del temporal s'ha hagut de reparar una verga i cosir dues veles i el floc, sense comptar altres desperfectes menors. Sort que ens acompanya en Jaume —a qui diuen Xixu—, un gran mestre d'aixa d'Arenys de Mar que ha dirigit les reparacions amb molta cura. Creu-me, cosí, que semblava el diluvi universal. Mai no he vist ploure tant! Els llamps, fulminants, queien a tocar del bergantí, i els trons estripaven el cel sense pietat. Pensava que no ens en sortiríem. La proa brandava com el cap d'un gos rabiós, i fent un soroll eixordador va acabar capotant, cosa que va provocar que les cobertes s'omplissin d'aquella aigua rebel i esmunyedissa. He de reconèixer que els mariners s'han portat com uns herois. Suposo que si no fos per la seva traça el vaixell hauria naufragat. I ja saps que jo no sé nadar. De totes maneres, si en sabés, tampoc no serviria de res. Les onades devien superar els cinc o sis metres. I de sobte, quan penses que tot s'ha acabat, que el pròxim llamp partirà el vaixell per la meitat, el vent deixa de bufar, i el mar s'en calma. Quan amaina, sents córrer de nou la sang per les venes. És un instant fugaç en què t'adones que pas-

ses de mort a vida i tot pren una altra dimensió. Tot plegat és molt curiós. Quan viatges, Enric, tot es mou. I allò que sempre has cregut tan intocable i definitiu emprèn el vol sense demanar-te permís i t'abandona. És pura vida, cosí. Ahir dialogàvem amb el més-enllà, avui vivim intensament i demà Déu dirà. Fenòmens com aquest em refermen en la meva elecció, i em recorden que m'espera un futur incert on tot és possible, una aventura digne dels valents. No em penedeixo d'haver renunciat a buscar plaça en una petita clínica de poble, on cada dia veus constipats, braços trencats, verola i com a molt febre groga. Durant aquests dies que he estat tancat he pogut recordar els nostres anys a Barcelona, especialment ahir. Realment, aquesta vida no té res a veure amb tot allò. N'estic aprenent molt, sens dubte. Sembla que visqui en un món diferent, en una vida aliena. L'entorn, el clima, els companys del dia a dia, la dieta... tot ha canviat. Fins i tot el meu cos ha canviat. Estic més prim, més corpulent i abrusat pel sol. Sóc, realment, un altre. Sóc més fort. Sóc més home.

Avui, després de molts dies rúfols, ha sortit el sol i ha il·luminat aquesta illa boscosa i fantasmagòrica. La costa és plena de manglars i per arribar-hi cal esperar que la marea pugui si no vols arrebossar-te les cames fins als genolls de fang gris i llefiscós i ferir-te els peus amb les petxines i les pedres punxegudes que s'amaguen sota el llot. També s'ha d'anar alerta amb les rajades i els crancs que pullulen sota l'aigua. Una fiblada d'una rajada o fins i tot d'una escòrpora et pot deixar una setmana

immobilitzat. El primer dia de ser aquí ja em vaig oferir per ajudar en la feina de reparació, però el capità s'hi va negar. «Guardeu-vos les forces per a quan hàgiu de fer de metge». He estat, doncs, dos dies pràcticament tancat a la meua cambra, llegint, estudiant a fons les notes del llibre del doctor Pou, i necessitava sortir. Respirar aire fresc, avui que no plou. Per això, a primera hora, quan ha sortit el sol i he sabut que en Xisco i en Constantí calaven la *Montserratina* per anar fins a terra, a l'illa d'Orango, per anar a buscar fruita i peix fresc, he demanat permís per anar amb ells. «Tinc curiositat científica», he afegit en veure el silenci del capità. Finalment, s'hi ha negat: «L'any passat vam ser per aquestes illes. Diuen que a l'interior hi ha tribus salvatges. No voldria quedar-me sense metge tan d'hora». Així doncs, he hagut de quedar-me contemplant l'illa des de la coberta. M'ha fet certa recança, però he d'obeir el capità. Creu-me que mai no he vist tanta verdor junta. Els arbres són més alts que el pal major o el trinquet. Molt més alts. Fulles enormes, lianes i flors mai vistes poblen aquella selva estranya. El silenci dels boscos tropicals és inquietant. Si no hi ha moviment a coberta, pots sentir entre els arbres l'omnipresència del no-res. Mentre, extasiat, contemplava aquella meravella de la natura, ha arribat en Miquel, un noi de Sant Feliu de Guíxols, que després d'anys de treballar en una fàbrica de salaó, salant anxoves, sardines i arengades, va apuntar-se a fer de mosso al *Verge de Montserrat*. Ha mirat a banda i banda i ha repenjat el colze esquerre damunt del cordó de la borda. Quan l'he vist m'he adonat que suava molt, i que tre-

molava. Aleshores, amb la mirada iridiscent dels que guarden un secret, m'ha dit: «Doctor, he vingut perquè voldria explicar-vos una cosa». «Que no et trobes bé?», li he demanat, en veure com li fallava la veu. «No massa, fa dies que arrossego un gran malestar i estic molt cansat. Però no és això de què us vull parlar. Crec que heu de saber que en aquest vaixell passaran coses». Llavors s'ha desplomat davant meu. He cridat dos mariners que eren a l'altra banda de la coberta feinejant i entre tots l'hem portat a la seva habitació. S'havia desmaiat. No sé ben bé què em volia dir, però no em preocupa. La febre té aquestes coses. Si és important, ja m'ho dirà quan es desperti. De totes maneres, hauré d'estar al cas, una febre alta es pot endur un home amb poques hores. Te'n tindrè al corrent.

El teu cosí,

Toni